

Nasilje u obitelji

Lovaković, Izabela

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:100167>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J.Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Izabela Lovaković

Nasilje u obitelji

Završni rad

Mentorica: doc. dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2015.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Nasilje u obitelji.....	1
2.1. Definicija nasilja u obitelji.....	1
2.2. Oblici nasilja u obitelji.....	3
3. Nasilje među partnerima.....	6
3.1. Posljedice nasilja nad ženom.....	6
3.2. Obilježja žrtve i počinitelja.....	7
3.3. Ostanak žene u nasilnom odnosu.....	8
3.4. Čimbenici rizika za nasilje.....	10
4. Nasilje nad starijim osobama u obitelji.....	12
4.1. Počinitelji nasilja nad starijim osobama.....	13
4.2. Rizični čimbenici i upozoravajući znakovi.....	13
5. Nasilje nad djecom u obitelji.....	14
5.1. Rizični čimbenici za nasilje nad djecom.....	15
7. Prijenos nasilja među generacijama.....	16
8. Postupanje u slučaju nasilja u obitelji.....	18
9. Etički problemi pri istraživanju nasilja u obitelji.....	18
10. Literatura.....	20

Nasilje u obitelji

Sažetak

Cilj ovog završnog rada je opisati fenomen nasilja u obitelji. Na početku će se govoriti o prisutnosti obiteljskog nasilja kroz povijest, zatim je definirano nasilje u obitelji te su navedeni statistički pokazatelji obiteljskog nasilja u Hrvatskoj. Slijedi navođenje oblika nasilja u obitelji s obzirom na žene, starije osobe i djecu kao žrtve. U dijelu o nasilju među partnerima govori se o nasilju nad ženom jer su one, u usporedbi s muškarcima, deset puta češće žrtve obiteljskog nasilja. Također, navedena je i rasprostranjenosti nasilja nad ženom. Slijedi poglavlje o posljedicama nasilja nad ženom, zatim su razmotrena neka od obilježja žrtve i počinitelja, navedeni su razlozi ostanka žene u nasilnom odnosu te čimbenici rizika za pojavu nasilja. Drugi dio obuhvaća nasilje nad starijim osobama, koje se u Hrvatskoj istražuje tek u novije vrijeme, navedena je rasprostranjenost nasilja nad starijim osobama, a biti će riječi o počiniteljima nasilja nad starijim osobama te o rizičnim čimbenicima i upozoravajućim znakovima. Treći dio obrađuje temu nasilja nad djecom u obitelji te se navodi rasprostranjenost nasilja nad djecom u obitelji i rizični čimbenici za nasilje nad djecom. Na kraju je obrađena tema međugeneracijskog prijenosa nasilja, opisuje se postupanje nadležnih tijela u slučaju pojave nasilja u obitelji te se razmatraju se etički problemi pri istraživanju nasilja u obitelji.

Ključne riječi: *nasilje u obitelji, nasilje nad ženama, nasilje nad starijim osobama, nasilje nad djecom, rizični čimbenici*

1. UVOD

Obiteljsko nasilje pojava je koja seže daleko u prošlost te je ono u mnogim kulturama i socijalno prihvatljivo. Kroz stotine godina muški su članovi obitelji imali mogućnost kontrole i usmjeravanja te postavljanja ograničenja i pravila ponašanja ženama, djeci, pa čak i donošenje odluke o njihovom životu. Muškarcima je u starom Rimu bilo zakonom omogućeno fizičko kažnjavanje pa i ubojstvo supruge u slučaju njezinog neprihvatljivog ponašanja. Nadalje, u srednjem vijeku zlostavljanje žene je bila obveza supruga te se na žene i djecu gledalo kao na niža bića. Muškarcima je u Španjolskoj bilo zakonom dozvoljeno ubiti ženu ako bi sumnjali da je nevjerna. Muškarac, prema engleskom srednjovjekovnom pravu, nije mogao biti kažnjen zbog silovanja supruge. Bračno silovanje kao zakonski pojam nije se upotrebljavalo do 70-ih godina 20. stoljeća (Weld, 1968; prema Zloković, 2009). Prilikom ukidanja prava muškarca da kažnjava ženu i djecu, 1881. godine na sudu u Alabami i Massachusettsu, počinje se službeno upotrebljavati pojam obiteljskog nasilja (Benokraitis, 2002; prema Zloković, 2009). Tijekom povijesti se na obiteljsko nasilje nije gledalo kao na javni problem, već kao na privatni problem. No, uzimajući u obzir posljedice te normu ljudskih prava na fenomen obiteljskog nasilja ne smijemo gledati kao privatni problem (Zloković, 2009). Nasilje nad djecom opravdavano je kao metoda kojom se održavala poslušnost, disciplina te su se tako prenosile odgojne vrijednosti (Tomison, 2001; prema Bilić, Buljan-Flander, i Hrpka, 2012). Dakle, nasilje nije pojava novog vremena, već se tek od nedavno promatra kao društveni problem (Ajduković, 2000).

U ovom radu opisat će se fenomen obiteljskog nasilja. Na početku će biti govora o rasprostranjenosti obiteljskog nasilja u Hrvatskoj, zatim o definiranju pojma nasilja u obitelji, a opisani su i oblici nasilja. Slijedi opisivanje nasilja s obzirom na žene, djecu i roditelje kao žrtve nasilja te su navedeni rizični čimbenici za pojavu nasilja i rasprostranjenost nasilja u pojedinoj skupini. Na kraju se opisuje pojava međugeneracijskog prijenosa nasilja, postupanje u slučaju nasilja u obitelji te etički problemi koji se javljaju pri istraživanju nasilja.

2. NASILJE U OBITELJI

2.1. Definicija nasilja u obitelji

Određivanje i definiranje nasilja nije jednostavan zadatak. Naime, različiti stručnjaci ga određuju različito, pri čemu se njihove definicije temelje se na njihovom radu i iskustvu u različitim područjima. No, često se prilikom definiranja nasilja u obzir ne uzimaju rodna uvjetovanost, perspektiva i širi kontekst u kojemu se nasilje odvija (Mamula, 2004). Ogresta, Rimac, Ajduković i Skokandić (2012) navode kako se niti u istraživanjima niti u praksi često ne koriste standardizirane definicije nasilja. Pri tome se definicije razlikuju ovisno o kontekstu u

kojem se fenomen razmatra, a danas su prisutne tri prevladavajuće perspektive. Zdravstveni pristup se odnosi na medicinska obilježja događaja te klinički opis posljedica pri čemu se koristi Međunarodna klasifikacija bolesti. Pravosudni pristup usmjerava se na prepoznavanje kaznenih postupaka te kažnjavanje počinitelja. Ovdje se velika važnost pridaje dokazima te je povećana usmjerenost na činjenice. Socijalni pristup uzima u obzir okolnosti i posljedice nasilja te na taj način nastoji pružiti adekvatnu pomoć žrtvi. Ovaj pristup dublje razmatra dinamiku nasilnih događaja, uzroke, posljedice te širi kontekst kako bi se radilo na prevenciji. Slično tome, Pećnik, (2006; prema Rajter, 2013) navodi kako se prilikom definiranja zlostavljanja koriste četiri temeljna pristupa, a to su medicinsko-dijagnostički, subjektivni, sociološki i pravni. Medicinsko-dijagnostički pristup koristi prisutnost neslučajnih tjelesnih povreda kao pokazatelje zlostavljanja. Subjektivni pristup odnosi se na to da ga žrtva sama svojim iskazom prijavljuje, a sociološki podrazumijeva da grupe i pojedinci u društvenim ili državnim institucijama određuju je li došlo do zlostavljanja. Prema pravnom pristupu zlostavljanje se odnosi nanošenje mjerljive štete. Kao rezultat svega navedenog, nasilje se kao zakonsko kažnjivo i prepoznato od društva mijenja kroz vrijeme, pri čemu mnogi oblici ostaju neprepoznati.

Danas se nasilje u obitelji najčešće definira kao bilo koji oblik tjelesnog, psihičkog, spolnog ili ekonomskog nasilja (Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (NN 137/09, 14/10, 60/10) navodi kako je nasilje u obitelji). Karakterizira ga želja jednog člana obitelji da korištenjem sile, zastrašivanjem i različitim drugim postupcima uspostavi kontrolu nad članovima obitelji te je i održi. Nasilje u obitelji je svjesni izraz moći i kontrole te se ne događa slučajno, a u većini slučajeva je dugotrajno i često (Kolesarić, Kolesarić, Hećimović i Paripović, 2014).

Prema Statističkom pregledu prekršaja Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji bilo je 14335 u 2013. godini (MUP-RH, 2014). U 2014. godini takvih prekršaja je bilo 13067, što je za 8.8% manje. Što se tiče počinitelja prekršaja iz navedenog zakona, 2013. godine registrirano je 17198, dok ih je u 2014. manje, pri čemu je registrirano 15449. Muških počinitelja je 12261, a ženskih 3188 te je ukupno 10.2% manje prijavljenih počinitelja nego 2013. godine. Kaznena djela na štetu djece i obitelj najviše su, prema podacima MUP-a, rasprostranjena u Zagrebačkoj županiji. U Zagrebačkoj županiji 2014. godine prijavljeno je 571 kazneno djelo, slijedi Osječko-baranjska (435), zatim Istarska (419) te Splitsko-dalmatinska (314), a županija s najmanjim brojem prijavljenih kaznenih djela je Ličko-senjska sa 77 prijava. Službeni podaci Ministarstva unutarnjih poslova (Sigurno mjesto) pokazuju kako je od 2003. godine, kada je donesen Zakon o zaštiti nasilja u obitelji, godišnje prijavljeno 11500 - 17500 počinitelja. Broj žrtava je između 14500 i 22200, pri čemu su žene najčešće žrtve (64 - 71% slučajeva). Slučajevi nasilja u obitelji godišnje su prijavljeni 1400 do 2000 puta, pri čemu žene čine žrtve u 75 - 80% slučajeva.

Prema Centru za socijalnu skrb Osijek (2013) vrlo je visoka „tamna brojka“, odnosno neprijavljivanje nasilja u obitelji zbog straha za vlastiti život. Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA, 2014) navodi kako se stope prijavljivanja nasilja trebaju povećati. Tek jedna od triju žena prijavljuje svog partnera za ozbiljno kazneno djelo, a seksualno zlostavljanje se često ne prijavljuje zbog srama i osjećaja neugode. Seksualno zlostavljanje ima najveću proporciju tamnih brojki, postoji čak 15 - 20 neprijavljenih na jedno prijavljeno silovanje, a kod obiteljskog nasilja 10 neprijavljenih slučajeva na jedno prijavljeno. Osim straha za život, još jedan od razloga "tamne brojke" su i metodološke poteškoće vezane uz istraživanja nasilja u obitelji, posebice onoga nad djecom (Rajter, 2013). Naime, postoji neujednačenost u definiranju fenomena nasilja, često su korišteni prigodni uzorci, a upitnici su neujednačeni što otežava generalizaciju rezultata Ajduković i Ogresta (2010; prema Rajter, 2013).

2.2. Oblici nasilja u obitelji

Kao što je već navedeno prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji (NN 137/09, 14/10, 60/10), nasilje se može pojaviti u različitim oblicima, a oni se često javljaju istovremeno. U tekstu slijedi opisivanje osnovnih oblika nasilja s obzirom na žene, starije osobe i djecu kao žrtve obiteljskog nasilja.

Tjelesno nasilje definiramo kao „bilo koji namjerni tjelesni napad ili tjelesni kontakt kojim se drugu osobu fizički ugrožava, ozljeđuje, izlaže tjelesnoj boli ili smrti koja se mogla izbjeći“ (Zloković, 2009; str. 55). Iako postoji nadređena definicija tjelesno nasilja postoje i određene specifičnosti s obzirom na žrtvu. Tako se tjelesno nasilje nad ženom odnosi na oblike tjelesnog zlostavljanja poput guranja, udaranja, šamaranja, upotrebe oružja, a može doći do ubojstva ili pokušaja ubojstva (Ajduković, Mamula, Pečnik i Tolle, 2000). Kod tjelesnog nasilja nad starijim osobama ubrajaju se razni oblici udaranja, grubih kontakata, odguravanja, bacanja, gađanja te pokušaji ubojstva i ubojstvo. Osim toga, tu ubrajamo uništavanje imovine, uskraćivanje fizioloških potreba te odbijanje pružanja pomoći (Zloković, 2009). Tjelesno nasilje nad djecom u obitelji definira se kao aktivnost koja se vrši nad maloljetnom osobom, a može dovesti do ozbiljnih ozljeda, posljedica pa i smrti, pri čemu te aktivnosti vrše osobe koje su zadužene za zaštitu maloljetne osobe. Tjelesno nasilje nad djecom može se prepoznati kada su ozljede na nespecifičnim mjestima, odnosno na onima kod kojih je teško moguće da je uzrok slučajna povreda. Modrice su najčešći znak nasilja, a njihova analiza omogućava odgovor na pitanje jesu li nastale slučajno. Pri tome se promatra položaj modrice, oblik te se procjenjuje starost (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

Emocionalno nasilje definira se kao negativni odnos u kojem se verbalno ili neverbalno nanosi određeni oblik psihičke boli (Zloković, 2009). Ono uključuje zabrane, prijetnje, uvrede i slične postupke koji nepovoljno djeluju na ličnost i psihičko zdravlje (Ajduković, Mamula, Pečnik, Tolle, 2000). Emocionalno nasilje nad ženom često ostaje neprimijećeno od strane okoline i institucija, a s obzirom da je žena ispunjena osjećajima krivnje i vlastite odgovornosti za nasilje, u većini slučajeva ni ne potraži pomoć (Mamula, 2004). Emocionalno nasilje nad starijim osobama uglavnom uključuje manipuliranje i kontroliranje, pri čemu se kod starije osobe javljaju osjećaji straha, nedostatka zaštite i sigurnosti. Neke pojave tipične za emocionalno nasilje su: ponižavanje, optuživanje, vikanje, vrijeđanje, ismijavanje, ignoriranje potreba starije osobe, socijalna izolacija, neprimjerene geste, prijetnje, ometanje, uznemiravanje i mnoga druga neprimjerena ponašanja (Zloković, 2009). Emocionalno nasilje kod djece obuhvaća odbacivanje djeteta, teroriziranje, ignoriranje te manipuliranje djetetom koje služi za dobivanje cilja, a uz to se ne pridaje pažnja djetetovim osjećajima i potrebama. Pod emocionalno nasilje ubraja se i izoliranje djece, isključivanje iz obiteljskih aktivnosti, zatim kritiziranje, sramoćenje, verbalno napadanje, podmićivanje te pretjerani pritisak na dijete (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

Seksualno nasilje opisujemo kao „svako prisiljavanje, iskorištavanje ili nagovaranje na rodoskrnuće, intimni tjelesni kontakt i bilo kakvu seksualnu aktivnost koju svojom voljom osoba ne želi ili o njoj iz bilo kakvih razloga ne može odlučivati“ (Zloković, 2009; str. 61). U seksualno nasilje nad ženom ubrajamo prisile da se sudjeluje u seksualnim aktivnostima koje su ženi neugodne ili ponižavajuće, prisile na gledanje pornografije te silovanje (Delač Hrupelj, Miljković i Lugomer Armano, 2000). Kod starijih osoba na seksualno nasilje gleda se kao na obiteljsku sramotu, no takva manipulacija nad starijim osobama postoji. Oblici seksualnog nasilja nad starijima su poput onih prisutnih kod seksualnog nasilja nas ženama. Seksualno nasilje nad djecom definiramo kao bilo koju vrstu seksualnog kontakta koji se odvija između djeteta i odrasle osobe. Pri tome seksualno nasilje uključuje prisiljavanje na sudjelovanje u seksualnim aktivnostima, promatranje seksualne aktivnosti, izlaganje pornografskim sadržajima, neprimjereno dodirivanje djeteta te davanje seksualnih komentara. Zlostavljač je često osoba dobro poznata djetetu, on koristi dijete kao sredstvo za zadovoljavanje svojih seksualnih potreba. Seksualni odnos između članova obitelji koji su u krvnom srodstvu naziva se incest (Briere, 1996; Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Dijete nad kojim je počinjeno seksualno nasilje imat će probleme koji neće nestati samim procesom odrastanja. Dakle, ako mu nije pružena odgovarajuća pomoć i potpora, ono će kao odrasla osoba u sebi nositi osjećaj krivnje, srama te će imati nisko samopoštovanje (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

Ekonomsko nasilje odnosi se na uzimanje financijskih prihoda te općenito onemogućavanje osobi da koristi financije (Ajduković, Mamula, Pečnik, Tolle, 2000). Kod žena, ono obuhvaća oduzimanje materijalnih sredstava za život i osnovne potrebe, uzimanje ženinog vlasništva ili zajedničke uštedevine, a u slučaju razvoda neplaćanje alimentacije (Kolesarić, Kolesarić, Hečimović i Paripović, 2014). Djeca su veliki potrošači, a roditelji se suočavaju sa zahtjevima djece. Djeca mogu vršiti pritisak kako bi dobili ono što žele. No, kada se susrećemo s težim oblikom iskorištavanja starijih osoba u obitelji, govorimo o materijalnom nasilju. Upotreba sile, laganje i uzimanje imovine, bez obavještanja ili odobravanja roditelja, a u svrhu ostvarivanja vlastitog materijalnog dobitka, pojava je koju nazivamo materijalno iskorištavanje (Zloković, 2009). Ekonomsko zlostavljanje djeteta, pojava je gdje roditelj ili oba roditelja odbijaju raditi, neodgovorno troše financijska sredstva ili ne zarađuju za život (Udruga djetete razvod, 2009).

Poseban oblik nasilja je zanemarivanje djeteta. Iako se najčešće navodi fizičko zanemarivanje, postoje i drugi oblici. Zanemarivanje se definira kao „nedostatak odgovarajuće brige i njege odraslih osoba prema djetetu, što bitno utječe na djetetov normalan fizički i psihički razvoj“ (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003; str 65). Zanemarivanje je općenito karakterizirano nedostatkom osnovnih potreba poput sigurnosti, higijene, prehrane te adekvatnog mjesta stanovanja (Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba). Zdravstveno zanemarivanje počinje najranije - tijekom trudnoće. Fizičko zanemarivanje prepoznatljivo je po tome što kod djeteta izostaje napredovanje. Razlog tome može biti nedovoljna informiranost roditelja o potrebnom unošenju kalorija, a mjesto stanovanja koje je neodgovarajuće također spada u fizičko zanemarivanje. Emocionalno zanemarivanje je oblik gdje roditelji ne pridaju pažnju djetetovim željama i potrebama, a to dovodi do toga da se dijete osjeća odbačeno. Edukativno zanemarivanje karakterizirano je nedostatkom roditeljskog poticanja i potpore tijekom školstva, a zanemarivanje djece s posebnim potrebama zabrinjavajuća je pojava, naime takva djeca već spadaju u visokorizičnu skupinu za izloženost nasilju (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Starije osobe u obitelji također mogu biti žrtve zanemarivanja. Zanemarivanje starijih osoba odnosi se na namjerno ili nenamjerno uskraćivanje osnovnih životnih uvjeta te potrebne njege. Pokazano je kako zanemarivanje starijih osoba uzrok velikog stresa te se uz zlostavljanje smatra dodatnim rizikom za smrt (Abuse of Elderly, 2002; prema Nasilje nad starijim osobama).

Osim prema obliku nasilja nasilje u obitelji se može podijeliti i s obzirom na žrtve pa tako razlikujemo nasilje među partnerima (nasilje nad ženama), nasilje nad starijim osobama u obitelji te nasilje nad djecom u obitelji. Definicije nasilja s obzirom na žrtvu, rasprostranjenost nasilja te rizični čimbenici za nasilje dani su u sljedećim odlomcima.

3. NASILJE MEĐU PARTNERIMA

Nasilje među partnerima uobičajeno počinje prije braka te se na osnovi određenih ponašanja može pretpostaviti da će se javiti i kasnije nasilje u braku (Ajduković, Mamula, Pečnik, Tolle, 2000). Iako oba partnera mogu biti žrtve zlostavljanja, žene su, u usporedbi s muškarcima, deset puta češće žrtve obiteljskog nasilja, stoga ćemo ovdje uglavnom govoriti o nasilju nad ženama. Nasilni postupci mogu imati ozbiljne posljedice poput psihičke traume, psihičkih i fizioloških zdravstvenih problema, prerane smrti i ubojstva (Paranjape i Kaslow, 2010; prema Wortham, 2014). Tako, na primjer, podaci Ministarstva unutarnjih poslova (MUP-RH, 2014) pokazuju kako je u prvoj polovici 2014. godine su evidentirana devet četiri ubojstva počinjena unutar obitelji, a od toga su tri žrtve ženskog spola. Ukupan broj pokušaja ubojstva u obitelji prilikom tog razdoblja 16, pri čemu je sedmero osoba ženskog spola. Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA, 2014) provela je istraživanje o nasilju nad ženama diljem Europe. Podaci pokazuju kako je tjelesno i seksualno nasilje nad ženama vrlo zastupljeno. Oko 8% žena doživjelo je tjelesno ili/i seksualno nasilje u razdoblju godine dana prije provođenja ovog istraživanja, dok je čak jedna od tri žene doživjela oblik tjelesnog i/ili seksualnog zlostavljanja od svoje 15. godine. U skupini žena, koje su izjavile da ih je sadašnji partner silovao, čak 31% navodi kako su od svog sadašnjeg partnera doživjele više od šest slučajeva silovanja. Nadalje, rezultati pokazuju kako su 43% žena doživjele neki oblik psihičkog zlostavljanja od svog partnera. Približno 5% žena doživjelo je ekonomsko nasilje od svojih partnera. Dakle, nasilje se pojavljuje u različitim oblicima, pri čemu se različiti oblici često javljaju istovremeno. Najčešće se prepoznata tjelesni oblik nasilja jer on ostavlja vidljive tragove. Spominjanjem nasilja nad ženama često se pomisli na nepoznate napadače, međutim, najveći dio napada čine sadašnji ili bivši muževi, a najopasnije mjesto za ženu je upravo vlastiti dom (Delač Hrupelj, Miljković i Lugomer Armano, 2000).

3.1. Posljedice nasilja nad ženom

Nasilje nad ženama, koje uključuje psihičko, fizičko ili seksualno nasilje glavni je zdravstveni problem povezan s mentalnim poremećajima (Briere i Jordan, 2004; prema Cavanaugh, Martins, Petras i Campbel, 2013). Posljedice psihičkog nasilja brojnije su nego posljedice fizičkog, no često ih je teško povezati s točnim uzrokom (Mamula, 2004). Mnoge žene dožive više od jednog oblika nasilja te žene zahvaćene različitim vrstama nasilja mogu imati različite potrebe liječenja (Hedtkeet i sur., 2008; prema Cavanaugh, Martins, Petras i Campbel, 2013). Fizičko nasilje je često dugotrajno i opetovano (Thompson i sur., 2006; prema Cavanaugh, Martins, Petras i Campbel, 2013), dok su specifične vrste (npr. silovanje) više

povezane s određenim poremećajima, kao na primjer posttraumatski stresni poremećaj (Kessler, 2000; prema Cavanaugh, Martins, Petras i Campbel, 2013). Također, žene koje su bile žrtve seksualnog nasilja pod povećanim su rizikom da dobiju spolno prenosive bolesti, imaju neželjene trudnoće te da opet budu žrtve takve vrste nasilja.

Istraživanje Agencije Europske unije za temeljna prava (2014) navodi kako su emocionalne reakcije seksualnog nasilja u većini slučajeva strah, sram i ljutnja zbog toga što se dogodilo, a prisutna je i visoka razina šoka. Kod takvih slučajeva postoji i veći broj psihičkih posljedica poput gubitka samopoštovanja, osjećaja ranjivosti, poteškoća sa spavanjem i depresije. Posljedice tjelesnog kreću se u rasponu od minimalnih tjelesnih ozljeda poput ogrebotina do velikih oštećenja i invalidnosti te smrti žene. Najčešće su ogrebotine, podljevi krvi, površinske rane, oštećenja oka i puknuće kostiju (Mamula, 2004). No, tjelesno nasilje dovodi i do psihičkih posljedica poput anksioznosti, gubitka samopouzdanja, osjećaja ranjivosti te poteškoća u vezama (FRA, 2014).

Cavanaugh, Martins, Petras i Campbel (2013) su proveli istraživanje u kojem je ispitana povezanost različitih vrsta nasilja te deset psihičkih poremećaja (veliki depresivni poremećaj, manična/hipomanična epizoda, posttraumatski stresni poremećaj, socijalna fobija, generalizirani anksiozni poremećaj, distimične epizode, panični poremećaj sa ili bez agorafobije, specifične fobije, ovisnost i/ili zlouporaba alkohola i ovisnost i/ili zlouporaba droge) koji su se javili kroz prethodnu godinu. U istraživanju su sudjelovale žene te su podaci bili podijeljeni u tri skupine. Skupina 1 (6.7%) imala je visoku vjerojatnost da kao djeca budu svjedoci nasilja u obitelji. Skupina 2 (21.8%) imala je nisku vjerojatnost svih događaja, osim seksualnog zlostavljanja. Skupina 3 (71.5%) imala je nisku vjerojatnost za sve događaje. Psihički poremećaji bili su češći među članovima Skupine 1 i 2 nego u Skupini 3. Članovi Skupine 1 imali su 8-9 puta češće posttraumatski stresni poremećaj i poremećaj zloupotrebe droge nego članovi Skupine 3. Od ukupno deset poremećaja, pet ih je bilo učestalije u Skupini 1 u odnosu na Skupinu 2. Nalazi ukazuju da su posljedice nasilja na psihičko zdravlje žene opširne te da intervencija treba biti prilagođena pojedinim skupinama. Odnosno intervencija treba biti prilagođena s obzirom na vrstu zlostavljanja koje je osoba doživjela.

3.2. Obilježja žrtve i počinitelja

Prema istraživanjima Walkera (1979; prema Ajduković, 2000) te Boyda i Klingbeila (1993; prema Ajduković, 2000) utvrđeno je kako žene žrtve i muškarci nasilnici imaju određena zajednička obilježja. I žene i muškarci imaju nisko samopoštovanje te vjeruju u mitove o nasilju u obitelji. Oni imaju tradicionalna vjerovanja o odnosu u obitelji, poput toga da je žena ovisna o

muškarcu, a muškarac je superioran. Muškarci krive druge za vlastite greške, dok žene prihvaćaju odgovornost misleći da tako mogu spriječiti ljutnju partnera, a prihvaćaju i krivnju za partnerovo nasilno ponašanje. Žene dugo trpe frustraciju te imaju pasivan obrazac ponašanja, a muškarci slabo kontroliraju bijes i imaju nisku razinu tolerancije. Muškarci su često ljubomorni i optužuju partnericu za nevjeru, dok su žene bezuspješne u pokušajima uvjeravanja u svoju vjernost. I jedni i drugi imaju povijest nasilja i zlostavljanja u obitelji. Nasilni muškarci većinom nemaju dobro razvijene verbalne vještine i tehnike za rješavanje problema te često pribjegavaju nasilju. Oni često svoje osjećaje prepoznaju kao ljutnju, imaju obrambeni stav, a agresivne informacije prorađuju ubrzano.

3.3. Ostanak žene u nasilnom odnosu

No, iako je nasilje nad ženama često i nerijetko završava kobno, vrlo često se događa da su žene sklone umanjivati probleme, ne govoriti o nasilju koje im se događa ili potiskivati doživljeno nasilje. Zašto žene ostaju u nasilnom odnosu pitanje je na koje postoje mnogobrojni odgovori. No kao prvo, važno je naglasiti kako mnoge žene rijetko uopće odlučuju prijaviti nasilje koje nad njima vrše sadašnji ili bivši partneri. Neki od razloga su to što žene često smatraju kako su zaslužile da se nad njima vrši nasilje ili postoji strah od osvete nasilnika, a prisutan je i sram zbog cjelokupne situacije (Mamula, 2004).

Kim i Gray (2008; prema Wong i Mellor 2014) navode kako su rana istraživanja zlostavljanih žena prikazivala žene kao mazohiste koje izazivaju zlostavljanje te svojevolumno odlučuju ostati u vezi. Tek se 1970-ih godina, kada su sociolozi pokazali kako postoje socioekonomski i kulturalni utjecaji, u literaturi počelo odmicati od okrivljavanja žrtve za ostanak u nasilnom odnosu. Prilikom objašnjavanja koristile su se i kognitivne teorije te Walker (1979; prema Wong i Mellor 2014) prva primjenjuje koncept naučene bespomoćnosti, odnosno sugerira kako žene koje doživljavaju nasilje sebe percipiraju kao nemoćne za bijeg iz takve situacije. Strube (1988; prema Wong i Mellor 2014) predlaže dvostupanjski model koji se sastoji od zarobljavanja i naučene bespomoćnosti. On sugerira kako je žena prvo zarobljena u nasilnom odnosu gdje ulaže napor kako bi zaustavila zlostavljanje, ali ne uspijeva te u konačnici počinje vjerovati kako njezini pokušaji ne utječu na situaciju. Zbog toga je smanjena vjerojatnost javljanja novih reakcija koje bi možda mogle okončati bespomoćnost.

Veliki udio žena je nažalost nezaposlen, a ekonomska ovisnost žene sprječava odlazak od nasilnika. Naime, zabrana zaposlenja, koja spada u ekonomsko nasilje, promišljeno je ponašanje muškarca s ciljem da kontrolira život žene. Djeca su također razlog ostanka u nasilnom odnosu, zbog pretpostavke da djeci treba otac bez obzira na to kakav je. Iako djeci treba otac, ponašanje

koje dovodi do izloženosti djece nasilju, krivo je. Nadalje, žene pokušavaju naći opravdanje za partnerovo nasilno ponašanje, stoga su kod njih česte pojave samozavaravanja i uljepšavanja stvarnosti. Kada se javi kombinacija niskog samopoštovanja i opravdavanje partnerovih postupaka dolazi do pojave samookrivljanja, žene počinju razmišljati na način da su same krive te da nisu dovoljno dobre. Dodatni čimbenici su strah i sram, žene se boje napustiti partnera zbog straha da će on ubiti njih i djecu. Osim toga, napuštanje partnera smatraju sramotnim činom, doživljavaju situaciju kao vlastiti neuspjeh te je prisutan sram od priznanja da brak nije uspio. Vidimo da postoji utjecaj okoline, okolina osuđuje takve događaje jer prevladava netočno mišljenje kako dobre supruge i majke nitko ne zlostavlja, odnosno kako su svojim ponašanjem same odgovorne. Konačno, nepovjerenje je bitan čimbenik iz razloga što mnoge žene ne vjeruju kako postoji pomoć i razumijevanje od strane drugih u takvim situacijama (Kolesarić, Kolesarić, Hečimović i Paripović, 2014).

Halligan, Knox i Brinkley (2013) proveli su istraživanje koje pokazuje u kojem stupnju tehnologija otežava napuštanje nasilnog odnosa, odnosno počinitelji nasilnih djela često pomoću tekstualnih poruka te putem interneta održavaju kontakt sa žrtvom. Prethodna istraživanja pokazala su kako žene normaliziraju zlostavljanje (Edwards *ei sur.*, 2012; prema Halligan, Knox i Brinkley, 2013), smatraju da rizično napustiti nasilnog partnera (Amanor-Baodu *i sur.*, 2012; prema Halligan, Knox i Brinkley, 2013) te kako utječu socijalni i kulturalni čimbenici (Baly, 2012; prema Halligan, Knox i Brinkley, 2013). Gharaibeh i Oweis (2009) proveli su istraživanje u Jordanu te su identificirali pet glavnih čimbenika za ostanak žene u nasilnom odnosu. Prvo je socijalno podrijetlo, odnosno povijest odrastanja u nasilnoj obitelji, zatim nedostatak obiteljske potpore, financijska ovisnost, žrtvovanje za dobrobit djece te nepovoljne socijalne posljedice razvoda.

Još jedan važan element prilikom razmatranja zašto žene, unatoč kobnim posljedicama, ne govore o nasilju, odnosno ne prijavljuju ga je dinamika nasilja. Naime, kod nasilja se radi o kontinuiranom ponašanju koje ima određene faze. Faze se izmjenjuju te je njima moguće opisati kako dolazi do nasilja kod određenog tipa muškaraca. Prva faza naziva se „faza stvaranja tenzije“ te je karakterizirana time što stres i napetost kod nasilnika rastu, žena već shvaća da je napad neizbježan i javljaju se manje svađe. Rasprave ostaju nezavršene te ljutnja muškarca raste. Često u ovoj fazi dolazi do pojave psihičkog nasilja, o kojem je kasnije više riječi (javljaju se verbalni napadi, optuživanja te želja za kontrolom). Kroz određeno vrijeme ovakvog obrasca ponašanja javlja se sljedeća faza „nasilna faza“ koju obilježava tjelesno nasilje nad ženom. Ubrzo slijedi i konačna faza, odnosno popuštanjem napetosti javlja se faza „medenog mjeseca“. U ovoj fazi nasilni muškarac je u ženu zaljubljen, ispričava se te govori kako nikad više neće biti

nasilan. On se koristi različitim načinima kako bi zadobio povjerenje i oprost od žene. Tako je istraživanje Halligana, Knoxa i Brinkleya (2013) pokazalo kako skoro 60% ispitanika navodi čestu upotrebu tehnologije te da ona čini prepreku za izlazak iz nasilnog odnosa. Autori navode kako je moguće objašnjenje to što osoba ne zna kada će stići nova poruka isprike, izjave ljubavi ili obećanja za budućnost te da takve poruke otežavaju prekid veze. No, ovakav obrazac ponašanja se nažalost ponavlja svakim postupnim povećanjem napetosti (Kolesarić, Kolesarić, Hečimović i Paripović, 2014).

Ukupno uzevši, postoje razlozi zbog kojih žene trpe nasilje, opravdavaju ga te opraštaju. Osobni razlozi žene u kombinaciji sa odgojem i očekivanjem zajednice uvelike utječu na njezino ponašanje. Čimbenici rizika na nasilje prikazani su u sljedećem odlomku.

3.4. Čimbenici rizika za nasilje

Kao što je već spomenuto, istraživanje nasilja u partnerskim vezama relativno je novo područje. Također, u početku se smatralo kako je patrijarhalni odnos jedan od faktora koji utječe na veću vjerojatnost nasilja u partnerskim vezama (Merrill, 1996; prema Sesar i Dodaj, 2014). Nasilnim ponašanjem nastoji se uspostaviti kontrola nad žrtvom, ona treba ispunjavati potrebe i zahtjeve te su joj ograničena mišljenja i radnje (Hart, Stubbling i Stuehling, 1991; prema Sesar i Dodaj, 2014). Postoje brojni čimbenici za pojavu nasilja između partnera. Prema istraživanju O'Learyja i Curleya (1986; prema Sesar i Dodaj, 2014) na pojavu nasilja među partnerima uvelike utječu demografske varijable, poput niže razine obrazovanja muškarca. No, nalazi Babcooka i sur. (1993; prema Sesar i Dodaj, 2014) pokazuju kako razina obrazovanja sama po sebi nije rizični čimbenik za pojavu tjelesnog nasilja, ali kako je za tjelesno nasilje rizični čimbenik mlađa dob partnera. Nadalje, Sagrestano i sur. (1999; prema Sesar i Dodaj, 2014) našli su kako je prihod partnera povezan s psihičkim nasiljem. Istraživanje je provedeno na malom i prigodnom uzorku, ali pokazuje kako je prihod u značajnoj negativnoj korelaciji s psihičkim nasiljem.

Osobna povijest počinitelja također je važna varijabla, a odnosi se na izloženost nasilju među roditeljima i/ili izloženost nasilju od strane roditelja (Sesar i Dodaj, 2014). No, postojeća istraživanja daju nekonzistentne rezultate. S jedne strane, Mc Kinney i sur. (2009; prema Sesar i Dodaj, 2014) su našli kako kod muškarca koji su bili žrtve tjelesnog zlostavljanja u djetinjstvu postoji veća vjerojatnost da će psihički zlostavljati svoju buduću partnericu. Osim toga, za muškarce koji su uz to bili i svjedoci nasilja u obitelji postoji veća vjerojatnost za obostrano partnersko nasilje. Suprotno tome, u istraživanju Sugarmana i Hotalinga (1989; prema Sesar i Dodaj, 2014) nije utvrđena takva povezanost, dok istraživanje Avakame (1998; prema Sesar i

Dodaj, 2014) pokazuje kako je tjelesno zlostavljane od strane oca faktor koji povećava vjerojatnost psihološkog nasilja prema partnerici.

Rizični čimbenici za nasilje prema partnerima također uključuju i osobine ličnosti te psihološke varijable. Na primjer, u istraživanju Danielsona, Moffittove, Caspia i Silve (1998; prema Sesar i Dodaj, 2014) utvrđeno je da su poremećaji osobnosti, depresija, zlouporaba droge i drugi oblici psihopatologije rizični čimbenici. Antisocijalni poremećaj ličnosti rizik je za tjelesno zlostavljanje (Dutton i Starzomski, 1993; prema Sesar i Dodaj, 2014), a osim toga utječu i povišene razine ljutnje. Uz navedeno, i alkoholizam je čimbenik rizika. Tako je u istraživanju provedenom među alkoholičarima u tretmanu pokazalo da je 50% zlostavljalo partnericu u posljednjih godinu dana (Chermack, Fuller i Blow, 2000; prema Sesar i Dodaj, 2014). Upotreba marihuane povezana je s nasiljem, pri čemu ona povećava rizik za pojavu težih nasilnih djela te češće nasilno ponašanje (Chermacka, Fullera i Blowa, 2000; prema Sesar i Dodaj, 2014). Ellison i sur. (1999; prema Sesar i Dodaj, 2014) pokazali su kako odlasci u crkvu povećavaju rizik, dok druga istraživanja govore suprotno, odnosno da smanjuju rizik za pojavu nasilja i zlostavljanja. Levitt i Kimberly (2006; prema Sesar i Dodaj, 2014) proveli su istraživanje u kojima je pokazano kako vođe religijskih zajednica govore o zabrinutosti zbog učenja prema kojima su žene podčinjene.

Puri, Misra i Hawkes (2015) proveli su istraživanje u Nepal u rizičnim čimbenicima za nasilje nad ženama s poteškoćama. Njihovi nalazi pokazuju kako žene u općoj populaciji izjavljuju o manjoj razini nasilja u odnosu na skupinu žena s poteškoćama. Osobito je visoka razina rizika za pojedine skupine žena, a tu ubrajamo mlade žene, one koje moraju od partnera tražiti dopuštenje kako bi otišle u zdravstveni centar ili sudjelovale u društvenim organizacijama te žene koje smatraju kako nemaju pravo odbijanja seksualnog odnosa. Žene pod niskim rizikom za pojavu nasilja su neudate, one kojih postoji zajedničko donošenje odluka u braku te nezaposlene žene. Poveznica s bračnim statusom vjerojatno odražava činjenicu da je najčešća skupina počinitelja bračni partner. Pretpostavlja se da je razlog višeg rizika za nasilje kod zaposlenih žena zapravo češće prijavljivanje iskustva nasilja, a ne sama zaposlenost žene.

Istraživanje Raja i Silvermana (2002; prema Wong i Mellor 2014) pokazalo je kako su žene emigranti pod povećanim rizikom za nasilje, a to se djelomično pripisuje kulturi iz koje dolaze. Također, pokazano je kako u azijskim zajednicama muškarci i žene ukazuju na prihvatljivost tjelesnog nasilja ukoliko žena ne obavlja svoje dužnosti. West (2004; prema Wong i Mellor 2014) je našao kako niski status nevjeste povećava rizik da bude zlostavljana te da se zlostavljanje javlja unutar prvih sedam godina braka. Dodatni čimbenik rizika je nedostatak

znanja i razumijevanja svojih zakonskih prava te pojava da žene nasilno ponašanje svog partnera često smatraju normalnim.

Dakle, vidimo da je nasilje nad ženom ozbiljan problem, a posljedice su mnogobrojne. S obzirom da postoje određeni čimbenici rizika za pojavu nasilja, kao i obilježja žrtve i počinitelja nasilja, društvo bi trebalo biti osjetljivo na takve znakove kako bi se uspješno radilo na prepoznavanju i prevenciji nasilja nad ženom. No, čak i kada je nasilje prepoznato, vidimo da je ženama teško napustiti nasilnog partnera. Stoga, više pažnje bi trebalo biti posvećeno ohrabririvanju žena, pružanju socijalne podrške te ukazivanju na činjenicu kako je nasilje neprihvatljivo i da nitko ne zaslužuje biti izložen nasilnim postupcima. U daljnjem tekstu biti će obrađeno nasilje nad starijim osobama u obitelji, problem koji tek u novije vrijeme zaokuplja pažnju javnosti.

4. NASILJE NAD STARIJIM OSOBAMA U OBITELJI

Sukobi roditelja i djece česti su, a većinom su uzrokovani svakodnevnim problemima poput izvršavanja obaveza, neprimjerenog ponašanja, osobito u razdoblju adolescencije. No, rijetko narušavaju obiteljske odnose. Međutim, kada se pređu granice uobičajenih ponašanja javlja se problem, a jedan od njih je i nasilje djece nad roditeljima, odnosno nasilje prema starijim osobama. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji nasilje nad starijim osobama definira se kao „pojedinčan ili ponavljajući čin ili nedostatak odgovarajućeg postupanja, koje se događa u bilo kojem odnosu očekivanja i povjerenja, a koje uzrokuje bol, štetu, nepriliku i/ili nevolju starijoj osobi“ (2002; prema Rusac, 2009; str. 129). Nasilje djeteta nad roditeljem može se definirati i kao čin kojim se kontrolira i zastrašuje roditelja kojem je cilj nanijeti štetu fizičkog, psihološkog ili materijalnog oblika (Cottrell, 2001; prema Jaureguizar i Ibabe, 2013).

Što se tiče pojavnosti oblika nasilja nad starijim osobama, O'Keeffe i sur. (2007; prema Rusac, 2009) su u istraživanju provedenom diljem Ujedinjenog Kraljevstva utvrdili kako je najčešće zanemarivanje s 1.1%, zatim materijalno nasilje s 0.7%, psihičko i fizičko javlja se u 0.4% slučajeva te seksualno s 0.2%. Nešto viši postotci dobiveni su u istraživanju Oh i sur. (2006; prema Rusac, 2009) provedenom u Koreji prema kojem je u godini koja je prethodila istraživanju psihičko nasilje doživjelo 4.2% starijih osoba, ekonomsko 4.1% osoba, zanemarivanje 2.4%, a fizičko nasilje 1.9 % osoba. U istraživanju provedenom u Hrvatskoj na području Grada Zagreba psihičko nasilje doživjelo je 11.4 % sudionika, materijalno nasilje njih 1.8 %, tjelesno nasilje 1.0 % osoba, a seksualno nasilje 0.1% osoba (Rusac, 2009). Pri tome nasilje nad roditeljima često počinje verbalno, a zatim prelazi u teže oblike (Zloković, 2009).

No, treba naglasiti kako postoji mogućnost da je pojava nasilja raširenija nego što se prijavljuje. Roditelji često ne žele prihvatiti činjenicu da je njihovo dijete zlostavljač ili ih je sram te zbog toga ne priznaju drugima svoje probleme (Rusac, 2009). Žrtve takvog nasilja imaju osjećaj gubitka kontrole nad svojim životom, zbunjeni su, usamljeni te s osjećajem krivnje, beznadnosti i srama (Zloković, 2009).

4.1. Počinitelji nasilja nad starijim osobama

Iako se u literaturi često navodi da je žena primarno žrtva, istraživanja (npr. Rusac, 2009) pokazuju da iako su počinitelji nasilja češće muškarci, broj žena počinitelja nije zanemariv. Rezultati istraživanja nasilja nad roditeljima upućuju na velike spolne razlike. Naime, iako i muškarci i žene češće vrše nasilje nad starijim osobama ženskog spola (Rusac, 2009), muškarci su skloniji fizičkom, a žene emocionalnom i verbalnom nasilju prema svojim roditeljima (Nock i Kazdin, 2002; prema Jaureguizar i Ibabe, 2013).

Ramsey-Klawnsnik (2000; prema Rusac, 2009) razvila je tipologiju počinitelja. Preplavljeni počinitelj je skrbnik koji ima namjeru osigurati skrb, međutim takva skrb prelazi njegove mogućnosti te je rezultat verbalno ili fizičko sukobljavanje sa starijom osobom. Počinitelj s teškoćama je osoba koja ima dobre namjere, no njegove poteškoće ili razvojna oštećenja dovode do zanemarivanja osobe o kojoj se brine. Narcisoidni počinitelj je motiviran osobnim dobitkom, a stariju osobu gleda kao objekt. Pri tome nasilje uključuje zanemarivanje i financijsko iskorištavanje. Dominirajući počinitelj je osoba koja traži opravdanje okrivljavanjem i napadanjem drugih koji su to „zaslužili“. Sadistični počinitelj je najopasniji nasilnik, on ima manjak krivnje i srama. Upravo poznavanje obilježja počinitelja, pomaže u planiranju i izradi tretmana te prevencije.

4.2. Rizični čimbenici i upozoravajući znakovi

Postoje određeni čimbenici koji povećavaju vjerojatnost da će starije osobe u obitelji biti žrtve nasilja. U istraživanju Povjerenstva Američke odvjetničke komore (2000; prema Jordan, 2001) kao čimbenici rizika utvrđeni su ovisnost žrtve o počinitelju ili ovisnost počinitelja o žrtvi (zbog novca, pružanja njege, kućanstva), povijest obiteljskog nasilja, fizička ili psihička slabost te invalidnost starije osobe, kao i socijalna izolacija žrtve, povijest alkoholizma ili ovisnosti kod počinitelja ili žrtve, neuobičajena ponašanja poput povučeniosti, uznemirenosti ili depresije kod starije osobe. Slični rezultati dobiveni su i u istraživanju Ibabe i Jaureguizara (2011; prema Jaureguizar i Ibabe, 2013) te istraživanju Pagania, Larocquea, Vitaroai Tremblaya (2003; prema

Jaureguizar i Ibabe, 2013). Istraživanja također pokazuju da starije osobe nižeg obrazovanja te bez završene škole češće doživljavaju ekonomsko, psihičko i fizičko nasilje (Rusac, 2009).

Znakovi koji upućuju na nasilje su neobjašnjeni uzroci fizičkih ozljeda ili kontradiktorna objašnjenja nastanka tih ozljeda. Osim toga, znakovi su i pothranjenost, neadekvatna njega i loša higijena unatoč prividno odgovarajućim izvorima, kao i nemogućnost plaćanja osnovnih životnih potreba unatoč financijskim izvorima te iznenadni prijenos imovine ili promjena oporuke. Zabrana člana obitelji da starija osoba bude intervjuirana ili da govori sama za sebe također je zabrinjavajuća (Jordan, 2001).

Dakle, društvo treba biti osjetljivo na ponašanje koje može ukazati na prisutnost nasilja. Roditelji koji su zlostavljani od strane svog djeteta često ne žele prijaviti nasilje stoga postoji mogućnost da je rasprostranjenost podcijenjena. Zlostavljanje i zanemarivanje starijih osoba dovodi do visoke razine stresa te se smatra rizičnim čimbenikom za raniju smrt. Nakon razmatranja problema nasilja nad starijim osobama u obitelji slijedi tema nasilja nad djecom u obitelji.

5. NASILJE NAD DJECOM U OBITELJI

Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (2006; prema Bilić, Buljan-Flander, i Hrpka, 2012) zlostavljanje djece se odnosi na svaki oblik tjelesnog, emocionalnog i seksualnog zlostavljanja te na zanemarivanje i neprikladno postupanje s djecom ili iskorištavanje djece. Pri tome ono dodatno predstavlja i opasnost za dječje zdravlje, dobrobit i razvoj. Važno je istaknuti kako se radi o stalnoj ili često izloženosti, o svjesnim i nasilnim radnjama te o posljedicama koje mogu biti uočljive ili prikrivene (Bilić, Buljan-Flander, i Hrpka, 2012). U istraživanjima se uz već navedene kategorije često proučava i kažnjavanje. Tako Pećnik (2006; prema Velki i Bošnjak, 2012) navodi kako je pokazatelj težine nasilnog postupka tjelesna ozljeda, kod tjelesnog kažnjavanja rizik od ozljede je mali, dok je kod zlostavljanja prisutan visoki rizik. Straus (2000, prema Velki i Bošnjak, 2012) definira tjelesno kažnjavanje kao upotrebu sile pri čemu je namjera nanošenje boli u svrhu kontrole ponašanja.

Što se tiče rasprostranjenosti nasilja nad djecom, Ogresta, Rimac, Ajdukovic i Skokandić, (2012) proveli su analizu obilježja prijavljenih događaja nasilja nad djecom u obitelji. Analiza je pokazala kako je najzastupljenije psihičko nasilje nad djecom, koje uključuje i svjedočenje nasilju (73.3%), zatim tjelesno nasilje (18.4%), nakon čega slijedi zanemarivanje (7.6%) te spolno i ekonomsko nasilje (0.5%). Prema rezultatima je kod psihičkog nasilja najčešće svjedočenje obiteljskom nasilju, a šamaranje je najčešći oblik tjelesnog nasilja.

Ajduković, Rimac, Rajter i Sušac (2012) proveli su istraživanje o rasprostranjenosti nasilja nad djecom u obitelji. Međutim, u ovom radu nasilje se koristi kao nadređeni pojam, a ovisno o težini djela i posljedicama podijeljeno je u četiri kategorije: tjelesno nasilje na tjelesno kažnjavanje i tjelesno zlostavljanje, a psihičko nasilje na psihičku agresiju i psihičko zlostavljanje. U istraživanju Ajduković, Rimac, Rajter i Sušac (2012) sudjelovali su učenici petog i sedmog razreda osnovne te drugog razreda srednje škole (navedenim redoslijedom biti će prikazani postoci o rasprostranjenosti), a podjednako je bilo djevojčica i dječaka. Rezultati pokazuju kako su djeca najviše izložena psihičkoj agresiji (59.0%, 77.1% i 82.5%), tjelesnom kažnjavanju (56.1%, 68.4% i 72.3%), zatim tjelesnom zlostavljanju (26.2%, 34.0% i 40.7%), a najmanje prisutno je psihičko zlostavljanje (22.8%, 26.8% i 34.8%). Također, postoji značajna pozitivna korelacija između tjelesnog kažnjavanja i tjelesnog zlostavljanja. Što znači da postoji velika vjerojatnost da će se pojavom jednog oblika javljati i drugi oblik nasilja te to ukazuje na potrebu smanjivanja tjelesnog kažnjavanja u odgoju.

5.1. Rizični čimbenici za nasilje nad djecom

Rizični čimbenici mogu se podijeliti s obzirom na izvore, pa tako razlikujemo rizične čimbenike povezane s djecom (težak temperament, specifične potrebe te teške ili kronične bolesti), rizične čimbenike povezane s roditeljima (prerano roditeljstvo, mentalna retardacija roditelja, psihoze, roditelji koji konzumiraju droge i/ili alkohol) te socijalne rizične čimbenike (siromaštvo, izostanak socijalne mreže, izolacija obitelji, ignoriranje problema od strane obitelji i društva). Pri tome različiti čimbenici djeluju u kombinaciji (Joffe, 2002; prema Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

Istraživanja koja su se fokusirala na čimbenike povezane s djetetom pokazuju da su djevojčice žrtve u malo većem postotku nego dječaci (američko Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi 2010; prema Bilić, Buljan-Flander, i Hrpka, 2012). Dob djeteta također utječe, pri čemu mlađa djeca doživljavaju više nasilja. Neki autori navode da su mlađa djeca manje sposobna obraniti se te rjeđe govore o nasilju (McCoy i Keen, 2009; prema Bilić, Buljan-Flander, i Hrpka, 2012). Teškoće u razvoju rizičan su čimbenik, prema USDHHS-u (2007; prema Bilić, Buljan-Flander, i Hrpka, 2012) takva djeca imaju 54% veći rizik da će nad njima biti izvršeno nasilje. Mogući je razlog to što se roditelji prema takvoj djeci ne znaju odnositi kako treba te odgajanje djece s teškoćama može dovesti do frustracije. Težak temperament djeteta uvelike utječe na odnos roditelja s djetetom, njihova razdražljivost povećava razinu frustracije kod roditelja. Harrington i sur. (1998; prema Bilić, Buljan-Flander, i Hrpka, 2012) su našli povezanost teškog temperamenta i emocionalnog zanemarivanja. Nadalje, Flaherty (2006;

prema Bilić, Buljan-Flander, i Hrpka, 2012) navodi kako je plakanje djeteta rizični čimbenik i često okidač za nasilje, osobito kod roditelja koji ne znaju kako se suočavati sa stresom. Neki čimbenici rizika povezani s roditeljima su nedostatak privrženosti prema djetetu, mlađa dob roditelja, odobravanje postupaka tjelesnog kažnjavanja, nerazvijene roditeljske vještine te poteškoće kontroliranja ljutnje. Socijalni rizični čimbenici uključuju siromaštvo, izloženost stresu, probleme u bračnom odnosu, nedostatak socijalne mreže, socijalnu izolaciju te visoku razina nezaposlenosti (Ajduković i Marohnić, 2010).

Istraživanje Martinez-Torteye, Bogata, Eye i Levendoskog (2009) ispitalo je povezanost nasilja nad djecom s majčinom depresijom, teškim temperamentom djeteta, negativnim životnim događajima te s rasom i prihodom roditelja. Rezultati su pokazali kako postoji statistički značajna povezanost s majčinom depresijom, negativnim životnim događajima te teškim temperamentom djeteta, odnosno prisutnost tih čimbenika povećava vjerojatnost za pojavu nasilja nad djetetom. Putnam i Hornstein (2011; prema DiLorenzo, White, Morales, Paul i Shaw, 2013) navode kako su rizični čimbenici za zlostavljanje nizak ekonomski status, prethodno zlostavljanje u obitelji, niska razina majčinog obrazovanja, zloupotreba opojnih tvari kod roditelja te problemi u ponašanju djeteta.

Osobine djeteta poput lakog temperamenta, zdravlja, više inteligencije te pravilnog razvoja neki su od čimbenika koji smanjuju vjerojatnost za pojavu nasilja. Takva djeca nisu zahtjevnija, nemaju probleme u školi te pružaju pozitivne interakcije. Pozitivni odnosi u obitelji i socijalna podrška te kvalitetna komunikacija također umanjuju rizik (Bilić, Buljan-Flander, i Hrpka, 2012).

U Hrvatskoj istraživanja pokazuju da se obilježja prijavljenih događaja nasilja nad djecom u obitelji, odnosno rizični čimbenici povezan s javljanjem nasilja ne bilježe sustavno (Ogresta, Rimac, Ajduković i Skokandić, 2012). Naime, kod 35 - 90% počinitelja nema podataka o zdravstvenom i materijalnom statusu, stupnju obrazovanja, zloupotrebi alkohola, o doživljenom nasilju tijekom djetinjstva i ostalim podacima ključnim za planiranje prevencije nasilja nad djecom.

7. PRIJENOS NASILJA MEĐU GENERACIJAMA

Izloženost nasilju u djetinjstvu povećava vjerojatnost za nasilno ponašanje u odrasloj dobi, a ono može biti usmjereno prema partnerima, roditeljima ili djeci. Izloženost nasilnom ponašanju različito utječe na djevojčice i dječake. Djevojčice se češće identificiraju s ulogom žrtve, a dječaci s ulogom nasilnika. Kod žena izloženih nasilju nađena je niža razina samopoštovanja i viša razina stresa, a kod muškaraca loše tehnike rješavanja problema i veća

vjerojatnost da koriste nasilje u određenim situacijama (Ajduković i Pečnik, 2000). Dakle, nasilje se prenosi u skladu sa obrascem ponašanja. Gledajući nasilje u svojoj obitelji dijete stvara određena uvjerenja. Mullender i Morley (1994; prema Ajduković i Pečnik, 2000) pokazali su kako kod djeteta postoje uvjerenja da je prihvatljivo kada muškarac udari ženu. Nasilje se smatra načinom rješavanja problema, a neravnopravnost u odnosu normalnom. No, većina ne postaje nasilnicima usprkos izloženosti nasilju u djetinjstvu (Spatz-Widom, 1989; prema Ajduković i Pečnik, 2000). Prekid prijenosa nasilja među generacijama omogućen je socijalnom podrškom, ekonomskom sigurnošću, smanjenim razinama stresa, a pridonosi i visoka inteligencija te usvajanje stavova drugačijih od onih koji su imali roditelji (Ajduković i Pečnik, 2000).

Calvete i Orue (2013) proveli su istraživanje o tome kako izloženost obiteljskom nasilju dovodi do agresivnog ponašanja kod adolescenata. Rezultati pokazuju kako je izlaganje nasilju u obitelji više povezano s kasnijom agresivnošću, u odnosu na situaciju kada su djeca žrtve nasilja. Smatra se da je razlog tome shema opravdavanja nasilja te osjećaj grandioznosti. Opravdavanje nasilja se odnosi na prihvatljivost nasilja, odnosno kako je primjena nasilnih postupaka opravdana (osoba nad kojom se vrši nasilje je to zaslužila), a osjećaj grandioznosti povezan je s narcizmom te uvjerenjem o superiornosti. Suprotno tome, shema nedostatka povjerenja povezana je s depresijom i manjom razinom agresivnosti, a javlja se kod djece koja su bila žrtve izravnog nasilja. Shema nedostatka povjerenja sastoji se od očekivanja kako će osoba biti povrijeđena, zlostavljana i ponižavana od strane drugih.

Rada (2014) je u istraživanju međugeneracijskog prijenosa nasilja u Rumunjskoj došla do rezultata kako je 35 % ispitanika u djetinjstvu bilo izloženo nasilju, dok je 53.7 % ispitanika bilo žrtva izravnog nasilja. Prisutnost nasilja u djetinjstvu i adolescenciji bilo je povezano s percepcijom obiteljskog okruženja kao neprijateljskog te sa stavom kako je nasilje nad ženom korektivna mjera, a omalovažavanje žene prihvatljivo ponašanje partnera. Također je pokazano kako je izloženost roditeljskom nasilju i izravno nasilje u djetinjstvu povezano s pojavom svih vrsta nasilnog ponašanja od strane muškarca prema ženi u kasnijoj obiteljskoj zajednici.

Što se tiče teorijskog razmatranja prijenosa nasilja među generacijama važno je spomenuti neka objašnjenja. Bowlby (1980; prema Bilić, Buljan-Flander, i Hrpka, 2012) međugeneracijsko nasilje objašnjava unutarnjim radnim modelom. Kada je unutarnji radni model ispunjen nepovjerenjem tada dijete ponašanje ljudi oko sebe doživljava kao negativno te se ponaša agresivno. Milner, Robertson i Rogers (1990; prema Bilić, Buljan-Flander, i Hrpka, 2012) prijenos nasilja objašnjavaju biološkim teorijama, odnosno kako se predispozicije za nasilje nasljeđuju. Belsky (1993; prema Bilić, Buljan-Flander, i Hrpka, 2012) navodi važnost učenja po modelu, odnosno potkrepljivanje prema jednom modelu, a posljedice zlostavljanja

prema drugom. Posljedice se odnose na smanjenje socijalnih vještina i regulaciju emocija što utječe na razvoj ličnosti koja pridonosi pojavi zlostavljačkog ponašanja. Nadalje, model socijalnog učenja predlaže kako adolescenti koji trpe maltretiranje uče kako ono može biti korisno za postizanje cilja (Haugaard and Feerick 2002; prema Calvete i Orue, 2013). Nickoletti i Taussig (2006; prema Calvete i Orue, 2013) navode kako postoji kognitivni mehanizam prenošenja nasilja stvaranjem određenih shema, a najviše proučavana shema je ona Huesmanna i Guerra (1997; prema Calvete i Orue, 2013). Njihova shema se odnosi na opravdavanje nasilnog ponašanja, odnosno osoba prihvaća normativna uvjerenja o društvenoj prihvaćenosti nasilja.

8. POSTUPANJE U SLUČAJU NASILJA U OBITELJI

S obzirom na složenost fenomena, nasilje u obitelji problem bi zajednički trebali rješavati centri za socijalnu skrb, zdravstvene ustanove, pravosudna tijela, policija te odgojno-obrazovne ustanove. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti u suradnji s Vladom Republike Hrvatske (2005, 2006) izdalo je Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji te su navedene neke od obaveza pojedinih nadležnih tijela. Centar za socijalnu skrb dužan je raditi na zaštiti žrtava obiteljskog nasilja, zatim na prevenciji novog nasilja te na pravu i dobrobiti osobe koja je izložena nasilju. Zadatak zdravstvenih ustanova je pružanje sveukupne zdravstvene skrbi žrtvi pri čemu se nastoji očuvati tjelesno i psihičko zdravlje. Ako zdravstveni djelatnik sumnja na nasilje u obitelji on treba pažljivo razgovarati sa žrtvom te pokušati ju navesti na povjerenje o prisutnosti nasilja u obitelji. Na taj način može primijeniti sljedeće korake koji će u konačnici pomoći pri rješavanju problema. Obaveza pravosudnih tijela je učinkovito korištenje zakonskih mogućnosti kako bi se zaštitili članovi obitelji. Nastoji im se omogućiti pravo na život bez nasilja te sudska zaštita. Postupanje policije uključuje rad na smanjivanju nasilja u obitelji, zaštitu obitelji, sprječavanje međugeneracijskog prijenosa nasilja te rad na prevenciji ubojstava, nanošenja tjelesnih ozljeda, fizičkog i psihičkog zlostavljanja i drugih kaznenih djela. Konačno, odgojno-obrazovne ustanove dužne su raditi na poučavanju djelatnika kako bi oni bili osjetljivi za prepoznavanje nasilja. Učitelji i stručni suradnici trebaju poduzimati mjere zaštite prava djeteta. Osim toga, cilj protokola je i poduzimanje mjera za otkrivanje i prijavljivanje problema te pružanje pomoći djetetu.

9. ETIČKI PROBLEMI PRI ISTRAŽIVANJU NASILJA U OBITELJI

Naposljetku, važno je spomenuti etička pitanja u istraživanjima. Ona su uvijek bitna, no od ključne su važnosti prilikom ispitivanja osjetljivih tema poput nasilja u obitelji. Takva istraživanja mogu uzrokovati fizičke, psihičke, socijalne i financijske troškove uključenih osoba,

kako sudionika tako i istraživača (Lee, 1995; prema Paavilainen, Lepistö i Flinck, 2014). Nasilje u obitelji povezano je s ljudskim stradanjima, krivnjom i kaznenim pitanjima, stoga istraživači moraju razjasniti vlastita stajališta prilikom pripreme za početak istraživanja (Hurtig i Laitinen, 2002; prema Paavilainen, Lepistö i Flinck, 2014). Postavlja se važno pitanje vezano uz planiranje istraživanja: kako prikupiti sudionike bez da ih se izlaže opasnosti ili mogućnosti da im bude nanesena šteta. Dakle, u obzir se uzima pitanje kako informirati sudionike i kako ih pitati za sudjelovanje. Iz tog je razloga vrlo bitno garantirati anonimnost i povjerljivost podataka jer je sudionike često strah priznati krivnju ili reći istinu zbog rizika osuđivanja od strane istraživača. Nadalje, bitno je držati podatke na sigurnom mjestu kako do njih ne bi došle neovlaštene osobe. Pristup podacima treba biti ograničen na minimalni broj istraživača, no važno je da istraživački tim ima dovoljno informacija kako bi međusobno mogli raspravljati o rezultatima te analizirati situaciju. Prilikom izrade izvješća na umu treba imati kako je svako istraživanje interpretirano pod određenim uvjetima mjesta, vremena i situacije pri čemu svaka osoba, s jedinstvenim iskustvom, otvara temu obiteljskog nasilja. Jedno istraživanje ne pruža cijelu istinu, a subjektivnost istraživača ne može se potpuno ukloniti. Naime, cilj etičkog ponašanja prilikom istraživanja je garancija sigurnosti sudionika, povjerljivost podataka i osiguravanje da sudjelovanje ne prouzrokuje dodatne rizike. Istraživači moraju biti oprezni kako bi izbjegli okrivljavanje i osuđivanje žrtve, počinitelja i ostalih članova obitelji. Cijeli proces predstavlja izazov kako za istraživače tako i za sudionike. Etičke upute naglašavaju položaj istraživača, no u pogledu na osjetljive teme ispitana je i sposobnost istraživača za slušanje, analiziranje i izradu izvješća. Pokazalo se kako je međusobna podrška istraživača unutar tima vrlo bitna za kvalitetno provođenje istraživanja osjetljivih tema (Paavilainen, Lepistö i Flinck, 2014).

LITERATURA

- Agencija Europske unije za temeljna prava (2014). *Nasilje nad ženama: istraživanje provedeno diljem Europske unije*, preuzeto 22. 08. 2015. s http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_hr.pdf Navođenje u tekstu: (FRA, 2014)
- Ajdukovic, M. (2000). Određenje i oblici nasilja u obitelji. U M. Ajduković, i G. Pavleković (Ur.), *Nasilje nad ženom u obitelji* (str. 11-15). Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Ajduković, M. (2000). Obilježja žrtvi i počinitelja obiteljskog nasilja. U M. Ajduković, i G. Pavleković (Ur.), *Nasilje nad ženom u obitelji* (str. 89-92). Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Ajduković, M. i Marohnić, S. (2010). Smjernice za planiranje, provedbu i evaluaciju preventivskih i tretmanskih programa zaštite djece od nasilja. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Ajduković, M. i Pečnik, N. (2000). Međugeneracijski prijenos nasilja u obitelji. U M. Ajduković, i G. Pavleković (Ur.), *Nasilje nad ženom u obitelji* (str. 69-80). Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Ajduković, M., Mamula, M., Pečnik, N., Tolle, N. (2000). Nasilje u partnerskim odnosima. U M. Ajduković, i G. Pavleković (Ur.), *Nasilje nad ženom u obitelji* (str. 57-68). Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Ajduković, M., Rimac, I., Rajter, M. i Sušac, N. (2012). Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(3), 367-412.
- Bilić, V., Buljan-Flander, G. i Hrpka H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Buljan-Flander, G. i Kocijan-Hercigonja, D. (2003). *Zlostavljanje i zanemarivanje djece*. Zagreb: Marko M. usluge d.o.o.
- Calvete, E. i Orue, I. (2013). Cognitive Mechanisms of the Transmission of Violence: Exploring Gender Differences among Adolescents Exposed to Family Violence. *Journal of Family Violence*, 28(1), 73-84.
- Cavanaugh, E.C., Martins, S.S., Petras, H., i Campbel, J.C. (2013). Mental Disorders Associated With Subpopulations of Women Affected by Violence and Abuse. *Journal of Traumatic Stress*, 26, 459-466.
- Centar za socijalnu skrb Osijek (2013). *Nasilje u obitelji*, preuzeto 21. 08. 2015. s <http://czss-osijek.hr/nasilje-u-obitelji/>

- Delač Hrupelj, J., Miljković, D. i Lugomer Armano, G. (2000). *Lijepo je biti roditelj : priručnik za roditelje i djecu*. Zagreb : Creativa.
- DiLorenzo, P., White, C.R., Morales, A., Paul A. i Shaw, S. (2013). Innovative Cross-System and Community Approaches for the Prevention of Child Maltreatment. *Child Welfare*, 92(2), 161-178.
- Gharaibeh, M. i Oweis, A. (2009). Why Do Jordanian Women Stay in an Abusive Relationship: Implications for Health and Social Well-Being. *Journal of Nursing Scholarship*, 41(4), 376-384.
- Halligan, C., Knox, D. i Brinkley, B. (2013). Trapped: technology as a barrier to leaving an abusive relationship. *College Student Journal*, 47(4), 644-648.
- Jaureguizar, J. i Ibabe, I. (2013). Violent and prosocial behavior by adolescents toward parents and teachers in a community sample. *Psychology in the Schools*, 50(5), 451-470.
- Jordan, L. C. (2001). Elder Abuse and Domestic Violence: Overlapping Issues and Legal Remedies. *American Journal of Family Law*, 15(2), 147-156.
- Kolesarić, J., Kolesarić, D., Hečimović, I. i Paripović, S. (2014). *I will – I know – I can*. Virovitica: SOS - savjetovanje, osnaživanje, suradnja.
- Mamula, M. (2004). Nasilje protiv žena. V. Barada i Ž. Jelavić (Ur.), *Uostalom diskriminaciju treba dokinuti: priručnik za analizu rodnih stereotipa* (str. 65-81). Zagreb: Centar za ženske studije.
- Martinez-Torteya, C., Bogat, G. A., Eye, A. i Levendosky, A.A. (2009). Resilience Among Children Exposed to Domestic Violence: The Role of Risk and Protective Factors. *Child Development*, 80(2), 562-577.
- Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske i Vlada Republike Hrvatske (2005, 2006). *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*, preuzeto 22. 08. 2015. s <http://www.mup.hr/UserDocsImages/ministarstvo/Protokolopostupanjuuslucajunasiljauobitelji.pdf>
- Ministarstvo unutarnjih poslova (2014). *Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama*, preuzeto 21. 08. 2015. s <http://www.mup.hr/194355.aspx> Navođenje u tekstu: (MUP-HR, 2014).
- Ministarstvo unutarnjih poslova (2015). *Statistički pregled - temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2014. godini*, preuzeto 21. 08. 2015. s http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2015/Statisticki_pregled_2014.pdf Navođenje u tekstu: (MUP-HR, 2015).

- Nasilje nad starijim osobama. *Ružna strana društva*, preuzeto 08.09.2015. s <http://www.zzjzpgz.hr/nzl/74/nasilje.htm>
- Ogresta, J., Rimac, I., Ajdukovic, M. i Skokandić, L. (2012). Analiza obilježja prijavljenih događaja nasilja nad djecom u obitelji evidentiranih u centrima za socijalnu skrb. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(3), 439-477.
- Paavilainen, E., Lepistö, S. i Flinck, A. (2014). Ethical issues in family violence research in healthcare settings. *Nursing Ethics*, 21(1), 43-52.
- Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba. *Zanemarivanje djece* preuzeto 08.09.2015 s <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/zanemarivanje-djece/>
- Puri, M., Misra, G. i Hawkes, S. (2015). Hidden voices: prevalence and risk factors for violence against women with disabilities in Nepal. *BMC Public Health*, 15(1), 1-11.
- Rada, C. (2014). Violence against women by male partners and against children within the family: prevalence, associated factors, and intergenerational transmission in Romania: a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 14(1), 1-29.
- Rajter, M. (2013). *Obiteljski stresori i obilježja obitelji kao prediktori roditeljskog nasilja nad djecom*. Doktorski rad. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Rusac, S. (2009). Nasilje nad starijim osobama u obitelji na području Grada Zagreba. *Ljetopis socijalnog rada*, 16(3), 573-594.
- Rusac, S. (2009). Počinitelji nasilja nad starijim osobama u obitelji. *Socijalna psihijatrija*, 37(3), 129-136.
- Sesar, K. i Dodaj, A. (2014). Čimbenici rizika za nasilje u partnerskim vezama. *Socijalna psihijatrija*, 42(3), 162-171.
- Sigurno mjesto. *Statistika - Rasprostranjenost nasilja nad ženama*, preuzeto 21. 08. 2015. s <http://www.sigurnomjesto.hr/rad-na-prevenciji-i-suzbijanju-nasilja/statistika/>
- Udruga dijete razvod (2009). *Projekt "Ne bih o tome"*, preuzeto 08.09.2015. s <http://www.udrugadijete-razvod.hr/clanci/projekt-ne-bih-o-tome/>
- Velki, T. i Bošnjak, M. (2012). Povezanost roditeljskih odgojnih postupaka s tjelesnim kažnjavanjem djece. *Život i škola*, 28, 63-82.
- Wong, J. i Mellor, D. (2014). Intimate partner violence and women's health and wellbeing: Impacts, risk factors and responses. *Contemporary Nurse*, 46(2), 170-179.
- Wortham, T. T. (2014). Intimate Partner Violence: Building Resilience with Families and Children. *Reclaiming children and youth*, 23(2), 58-61.
- Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine, br. 137/09, 14/10, 60/10.
- Zloković, J. (2009). *Nasilje nad roditeljima – Obiteljska tajna?* Rijeka: Grafika Zambelli.